

Я.А. Гольфельд, Голова правління
Луганського відділення
Всеукраїнської громадської організації
Української академії Універсології

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ШКІЛЬНОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. У статті розглядається розв'язання проблеми побудови системи шкільного самоврядування на основі універсализації системи управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Ключові слова: універсальність, самоврядування, система, моделювання, алгоритм, модель, детермінанта, закономірності.

Аннотация. В статье рассматривается решение проблемы построения системы школьного самоуправления на основе универсализации системы управления общеобразовательным учебным заведением.

Ключевые слова: универсальность, самоуправление, система, моделирование, алгоритм, модель, детерминанта, закономерности.

Annotation. The article discusses the problem of constructing a system of school government, based on the universalization of management of secondary schools.

Keywords: universality, self-management, system simulation, algorithm, model, determinants, patterns

Актуальність. Система самоврядування розвивається в рамках демократичного управління навчальним закладом, оскільки авторитарність призводить до того, що члени шкільного колективу не мають можливості реалізувати свій творчий потенціал. У зв'язку з цим виникає необхідність побудови управління на демократичних засадах, коли відбувається перехід від авторитарного управління до самоврядування. Важливою умовою системи шкільного самоврядування є перегляд його концептуальних основ. Концептуальні основи можливо побудувати за наявності розробленої технології впровадження системи шкільного самоврядування. У даній статті розглядається така технологія.

Побудову системи шкільного самоврядування можливо здійснити на основі узагальнення досягнень як в теорії управління, так і в педагогічній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії управління розроблено універсальну теорію управління (В. А. Поляков [6; 7; 8]), де розглядається самоврядування або самоорганізація (доведена в Універсології) як ієрархічна троїстість взаємообумовленості й узгодженості параметрів розвитку: підсистема-система-надсистема. Так, Універсологія дозволяє представити кожен систему як підсистему, що є частиною більшої системи. Тоді її специфіку визначають ті властивості, що важливі саме з точки зору функціонування системи більш високого рівня - надсистеми. Тому самоврядування (або самоорганізація) розглядається як ієрархічна цільова орієнтація: підсистема-система-надсистема виявляється як потік розвитку (слідство-взаємозв'язок-причина або минуле-сьогодення-майбутнє, або установки-мотиви-цілі, або ідея-ідеологія-світогляд).

Г. В. Єльнікова розробила теорію адаптивного управління [1; 2; 3] з позиції детерміністської філософії й філософії нестабільності. Концептуально самоорганізація розглядається як поняття «самоврядування», «самоорганізації», «саморозвитку» тощо. В основу концепції взяті природні закони розвитку людини, а самоврядування визначено як фактор спрямованості на природний розвиток. Самоуправління - це властивість живої матерії, природне явище, що відбувається на основі об'єктивних законів.

Демократичні принципи в системі управління розглядаються в дослідженнях Є. М. Хрикова [9]. Моделі й алгоритми в організації управлінської діяльності досліджені В. П. Ляковським [4]. Діагностичні системи та їх створення розглядаються у наукових розвідках А.І. Підласого [5].

На основі вище викладеного у цій статті здійснюється подальший розвиток теорії шкільного самоврядування та її втілення в практику управління загальноосвітнім навчальним закладом (далі ЗНЗ).

Рішення зазначеної проблеми потребує значних змін в організаційному аспекті управління. Визначилася потреба в пошуку нового змісту форм і

методів організаційно-педагогічної діяльності. Виникає необхідність надання більшої самостійності членам шкільного колективу у прийнятті управлінських рішень та їх реалізації спільно з управлінським апаратом різних рівнів.

Державні структури управління освітнім процесом, обтяжені жорсткою регламентацією, не здатні вчасно реагувати на потреби школи. А тому в системі шкільного самоврядування (далі СШС) можуть проявити себе ті творчі особистості, які не змогли реалізувати свої ідеї, проекти, програми.

Запропонована модель СШС і технологія її реалізації дають можливість активізувати творчі сили шкільного колективу, оптимізувати потреби, переорієнтовуючи їх на нові джерела творчого натхнення, розкрити потенціал індивідуальності, а також більш ефективно, з найменшими втратами вирішувати ситуаційні проблеми, що виникли в колективі.

Мета статті: запропонувати вирішення проблеми створення системи шкільного самоврядування на основі технології застосування універсального алгоритму управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Вчені пов'язують перспективу вдосконалення системи управління з упровадженням системи шкільного самоврядування, але ця технологія на сьогодні не розроблена, що є актуальним напрямком у наукових дослідженнях вдосконалення системи управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна освіта знаходиться на етапі модернізації. Цьому сприяють як соціальні, так і економічні зміни, що відбуваються в суспільстві. Орієнтація на людину з її не розкритим творчим потенціалом, створення умов в ЗНЗ для всебічного розвитку кожного члена шкільного колективу та його мотивації на активну творчу діяльність - така суть перспективної спрямованості в модернізації системи управління.

У педагогічній науці широко ведеться пошук у галузі міждисциплінарних досліджень, універсалізації й оптимізації процесів управління, їх прогнозованості, узгодженості дій усіх складових

управлінських ланок з метою усунення конфліктів і кризових проявів. Існує проблема більшої включеності особистості в життя школи й подолання однобічності розвитку людини, що викликає стреси, страждання й захворювання. Це обумовлено тим, що система управління ЗНЗ, яка склалася в період існування адміністративно-господарської системи, була орієнтована, головним чином, на результат, а не на, власне, педагогічний процес та його учасників. Наразі вона потребує суттєвого оновлення, оскільки не здатна до вирішення зазначеної проблеми. Перспектива в управлінні ЗНЗ передбачає включення кожного члена шкільного колективу в управлінський процес, розвиток активної життєвої позиції, розкриття творчих здібностей та реалізації в просторі ЗНЗ й суспільства. Для цього необхідно виробити новий підхід в управлінській діяльності, заснований на СШС. СШС будується на колективному підході у вирішенні цілей і завдань, орієнтуючись, перш за все, на створення умов реалізації творчого потенціалу у спільній діяльності педагогів, учнів та їх батьків. При цьому дуже важливо демонтувати (творчо зруйнувати) наявні перешкоди на шляху впровадження СШС, що не сприяють оновленню зв'язків у шкільному колективі між усіма його членами й управлінськими кадрами.

СШС - це багаторівневі взаємообумовлені стосунки між членами шкільного колективу, самого шкільного колективу й суспільства в цілому, спрямовані на досягнення нової якості навчально-виховного процесу, зростання культури стосунків у шкільному середовищі, формування у членів шкільного колективу системності світогляду й ініціативності.

СШС заснована на методиці моделювання універсального алгоритму управління, в основі якого лежать універсальні закономірності розвитку, виділені як універсальні системоутворюючі чинники-детермінанти.

СШС - це система творчої реалізації членів шкільного колективу, що втілюється за допомогою ініціативних особистостей серед керівництва школи, вчителів, батьків школярів та, власне, самих школярів.

Програма шкільного самоврядування може складатися з 4-х частин:

1. Програма підвищення якості професійної майстерності у навчально-виховному процесі, творчої активності членів шкільного колективу на основі досвіду Міжнародної наукової школи Універсології.

2. Програма інтегрально-кардинального навчання як складова системи безперервної освіти для будь-якого віку, що стосується батьків і вчителів.

3. Програма колективної стратегії як система співтворчості й розкриття ініціативи особистості в шкільному колективі й за місцем її проживання.

4. Система взаємозв'язків вчителів, батьків школярів і школярів, які беруть участь в управлінській діяльності, з керівництвом школи, державними освітніми системами управління і радами депутатів всіх рівнів.

На Рис. 1 представлена модель системи шкільного самоврядування.

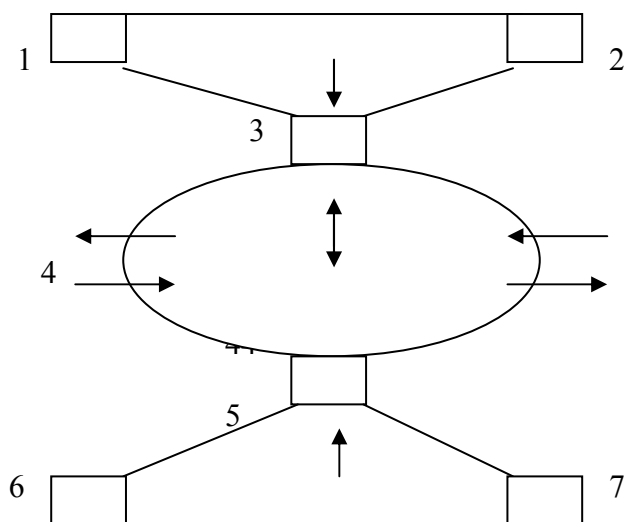

Рис. 1. Модель системи шкільного самоврядування.

Опишемо 7 рівнів системи шкільного самоврядування, позначених у моделі.

1-й рівень. Законодавча система управління ЗНЗ - Рада шкільного самоврядування. Розробляє програми, проекти функціонування й розвитку ЗНЗ, у тому числі за конкретними запитами членів шкільного колективу. Працює на самофінансуванні.

2-й рівень. Виконавча система управління ЗНЗ - секретаріат. Створюється для організаційно-впроваджувальної роботи. Обирається з найбільш активних і перспективних членів структурних підрозділів, працює на самофінансуванні.

3-й рівень. Координаційна рада - представники активу (лідери) структурних підрозділів. Створюється як координуючий орган роботи законодавчої й виконавчої систем. Призначається загальними зборами представників структурних підрозділів шкільного колективу.

Для оперативного керівництва й узгодження дій (стратегії і тактики) трьох гілок управління створюється погоджувально-експертна комісія (ПЕК).

4-й рівень. Загальні збори (вищий орган управління у СШС) представників-лідерів структурних підрозділів шкільного колективу.

5-й рівень. Рада лідерів шкільного колективу (представників від кожного структурного підрозділу).

6-й рівень. Структурні підрозділи шкільного колективу, команди (групи) за інтересами.

7-й рівень. Члени шкільного колективу.

Розглянемо алгоритм управлінської діяльності в СШС.

Ідеї, проекти, плани, що мають члени шкільного колективу, розглядаються в структурних підрозділах і, у випадку їх схвалення, направляються до ради лідерів, звідки надходять різні ідеї від інших структурних підрозділів. Найбільш актуальні, у порівнянні з іншими, передаються на розгляд загальних зборів ЗНЗ. Рішення загальних зборів про практичну реалізацію ідеї розглядає координаційна рада й направляє на затвердження до законодавчої ради. Законодавча рада дає остаточний висновок про необхідність реалізації ідеї, плану й передає до виконавчої ради СШС - секретаріат для практичної реалізації. Координаційна рада відстежує виконання ідеї (проекту) й, у разі необхідності, координує його виконання.

Таким чином, спочатку розглядається конкретна ситуація, ідея, план, що виникають у процесі педагогічної діяльності та є програмою дій. Програма є

важкою для усвідомлення. З цього починається цикл розвитку. Наступним кроком ми поєднуємо поточну ситуацію з установками, тобто з тим, що можна реально зробити. Це наш минулий досвід. Відповідно, необхідно проаналізувати, як ситуація, що виникла, узгоджується з цілями. Якщо цілей немає, то їх потрібно визначити (поставити). Якщо вона є, то необхідно її скорегувати, адаптувати до умов, знайти спосіб подолання труднощів. Потім скорегувати мотивацію, поставивши запитання: «Я дійсно цього хочу, що мене супроводжує в цій ситуації?» Тут можуть виникнути сумніви, що врівноважують прагнення. Сумніви чи страхи - це певний рівень, за яким знаходиться новий, більш високий рівень. Подолання сумнівів - це іспит на зрілість свідомості.

Мета - це конкретний результат чи якість, досягнення якої прагне кожен член шкільного колективу. Необхідна лише концентрація думки, щоб переважало бажання отримати результат. Установки, цілі, програма й мотиви пов'язані один з одним причинно-наслідковою (універсальною) моделлю. Коли усвідомлюється ситуація як програма до дії й аналізуються всі наявні обставини, що поєднуються з можливостями на семи рівнях СШС, член шкільного колективу готовий до проведення експерименту, вирішення проблеми, реалізації ідеї, плану, програми.

Розглядаються можливості члена шкільного колективу на семи рівнях: 1) фізичні; 2) комунікативні, 3) розумові; 4) професійні; 5) організаторські; 6) творчі; 7) відповідність ідеалу й сенсу життя. Результат управлінської діяльності в СШС важливий для суспільства, освітній системи. Еволюції розвитку потрібна впорядкованість структури стосунків з членами шкільного колективу та іншими колективами. Якості, що ми напрацьовуємо в процесі управлінської діяльності в СШС, потрібні не самі по собі, а для узгодженого розвитку. Це узгодженість одночасності розвитку кожного члена шкільного колективу, самого колективу, з яким ми будуємо стосунки, суспільства, в якому колектив живе і працює, а також загальнолюдського принципу.

Після того, як ми поєднали в свідомості всі чотири принципи, можна

приступати до управлінської діяльності з упровадження програми майбутнього. А ситуація, в якій знаходиться людина, - це наслідок її попередніх справ та можливість подальшого розвитку. Для цього нам на кожній з чотирьох стадій розвитку належить відповісти на питання:

1. Що ми будемо?
2. Як ми це будемо робити?
3. Що необхідно врахувати для досягнення мети?
4. Який продукт і систему відносин ми отримаємо в результаті?

На кожне з поставлених питань ми можемо відповісти, застосовуючи такі універсальні моделі, розроблені в теорії управління: 1) модель № 1 - ієрархія цільових установок - ми повинні ієрархічно вибудувати зв'язок між цілями й установками; 2) модель № 2 - поетапне формування системи управління - шикуються етапи проведення управлінської діяльності; 3) модель № 3 - матричне прогнозування поточних станів системи управління як прогноз майбутнього; 4) модель № 4 - формування системи самоврядування.

Застосування універсальних моделей організаційного механізму управління ЗНЗ дозволяє підвищити ефективність якісних показників управлінської діяльності. Це стає можливо за умов виділення універсальних закономірностей розвитку систем, що виявлені як структура різнорівневих причинно-наслідкових зв'язків та динаміка їх формування. Моделювання причинних зв'язків явищ, що виникають у шкільному середовищі, дозволяє не тільки прогнозувати етапи найбільш ефективного розвитку, а й формувати майбутні події за високого ступеня адаптації до змінюваних умов та педагогічної діяльності у суспільстві.

Система шкільного самоврядування з універсальної точки зору в педагогічному відношенні може розглядатися як спосіб інтенсифікації навчально-виховного процесу. Універсальні моделі в СШС можуть використовуватися для підвищення якості навчально-виховного процесу,

відповідальності кожного члена шкільного колективу, дисципліни й творчого ставлення до діяльності на основі ціннісних еволюційних орієнтирів.

Висновки. Отже, для подальшого розвитку й наукового обґрунтування СШС необхідно створити науково-дослідну лабораторію «Педсистемологія». Підготовку фахівців із впровадження інноваційних управлінських технологій пропонуємо проводити через лабораторії «Педсистемологія» за погодженням з Міжнародною науковою школою Універсології. Можливо здійснювати реалізацію програм підготовки фахівців із застосуванням методики моделювання універсального алгоритму управління ЗНЗ.

Рекомендуємо створити лабораторію у складі 5 осіб:

- Завідувач - 1;
- Науковий секретар - 1;
- Методист універсальних технологій - 1;
- Програміст комп'ютерних технологій - 1;
- Лаборант-психосистемолог - 1.

Література

1. Сльникова Г.В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Сльникова Г.В. – К. : ЦППО АПН України, 2003. – 102 с.
2. Сльникова Г. В. Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти : дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01 [Електронний ресурс] / Г.В. Сльникова; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. — Луганськ, 2005. – 443 с.
3. Сльникова Г. В. Закономірності управління загальною середньою освітою в Україні / Сльникова Г.В. // Шлях освіти. – 2000. - № 3. – С. 13 - 16.
4. Лясковський В.П. Моделі, методи і алгоритми побудови проектів систем організаційного управління навчальним закладом : Автореф. дис... канд. техн. наук: 05.13.22 [Електронний ресурс] / В.П. Лясковський; Нац. транспорт. ун-т. — К., 2001. – 19 с.
5. Підласий А.І. Педагогічні умови створення та застосування діагностичних експертних систем: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 25 с.
6. Поляков В. А. Універсологія / Поляков В. А. – М. : Амрита-Русь, 2004. – 320 с.
7. Поляков В. А. По вопросу о сущности понятий: нестабильность и индетерминизм // XIV междунар. чтения 18 - 19 нояб. 1998 г.: Великие преобразователи естествознания: Илья Пригожин: тез. докл. / Поляков В. А. – Минск, 1998. – С. 128-130.
8. Поляков В.А. Моделирование системы общественного самоуправления / В.А. Поляков. – Минск : Вэвэр, 2000. – 138 с.
9. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Хриков Є. М. – К. : Знання, 2006. – 365 с.